

5874
078

Матеріали III міжнародної наукової конференції

ПРОБЛЕМИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ
ТА ПРИКЛАДНОЇ ЕКОЛОГІЇ

адаптивна - ускладнення при одночасній стабілізації угруповання, спрощення зв'язків на основі спрощення складу та будови є абативним, а ускладнення їх - адаптивним.

Екзогенний біотичний натиск на угруповання може проходити на рівнях вірусно-бактеріальних і грибних інвазій, які викликають деградацію, спад життєдіяльності рослинних тваринних організмів мезо- та макроорганізованості, котрий призводить до їх поступової заміни іншими видами чи до такої перебудови взаємозв'язків, коли одні види набувають переваги над іншими в своїй життєдіяльності та розмноженні. Кожна екологічна ситуація призводить до аб- чи адаптивних докорінних перебудов угруповань. При цьому, швидкість цих процесів є адекватною силі (діапазону, концентрації, величині, напруженню) діючого фактора.

Особливості адаптації людей до сучасної соціоекологічної ситуації в Україні

А. С. Лобанова

Криворізький державний педагогічний університет

Екологічна, як і суспільна ситуація в Україні, на порозі третього тисячоліття залишається небезпечною для фізичного, психологічного і соціального здоров'я людей. Це пов'язується з низкою причин різного характеру. Насамперед, вважаємо, неспроможністю законодавчих і виконавчих органів державної влади, уникнувши конфліктності, дійти згоди і порозуміння у формуванні спільної державотворницької політики, що, безперечно, гальмує процес запровадження соціальних програм соціоекологічного напрямку. По-друге, наслідками Чорнобильської аварії, яка поставила під загрозу фізичне і соціальне здоров'я і самопочуття (а іноді і життя) мільйонів українців, зокрема, підрастаючого покоління. До 67 відсотків опитаних жителів України відчують вплив Чорнобильської аварії на своє власне здоров'я, половина з них розглядає наслідки аварії як основний екологічний чинник погіршення свого здоров'я. Слід додати, що в промислових регіонах країни, яким є, скажімо, Криворізький індустріальний регіон, екологічна безпека посилюється за рахунок екологічно шкідливих виробництв гірничовидобувного та металургійного комплексів. Невипадково за показниками екологічної безпеки саме Криворіжжя посідає одне з перших місць в Європі.

Третьою впливовою причиною, на наш погляд, є відсутність належного рівня соціоекологічної свідомості більшості людей, що спричиняє неадекватність їх соціальної поведінки в суспільно небезпечних умовах соціального і природного середовища. В період глобальної комп'ютеризації та технологізації виробничої сфери, що зумовлюється, зокрема, обмеженістю природних ресурсів, звичні стандарти і стереотипи поведінки, звична річ, втрачають свою ефективність й результативність. Тож, у суспільства з'являється гостра необхідність пошуку ефективних шляхів раціональної адаптації до нової соціоекологічної ситуації. Складність адаптаційного процесу в Україні пов'язується, окрім названих причин, також із значним погіршенням матеріального забезпечення абсолютної більшості людей. За даними соціологів,

середній бал матеріального рівня життя складає 2,44 за 10-ти бальною шкалою (1, с. 23). А це означає, що тільки приблизно одна десята населення має реальні фінансові можливості харчуватися відповідно до фізіологічних особливостей свого організму і екологічних умов довкілля. Абсолютна більшість населення знаходиться або на межі, або ж за межею бідності, що змушує їх відшукувати нові та доступні для них шляхи пристосування та виживання в новому соціально - екологічному середовищі.

Які ж шляхи адаптації найбільш поширені серед населення промислових регіонів на порозі третього тисячоліття? Соціологічні дослідження, які проводяться кафедрою соціології Криворізького державного педагогічного університету протягом останніх десяти років (вибірка - 1200 респондентів, репрезентативна за віком, статтю, сферою зайнятості) свідчать про те, що майже дві третини городян поки що знаходяться в пошуку свого місця в нових соціоекологічних умовах. Вони не уявляють рівня реальної екологічної загрози для свого здоров'я, хоча погоджуються з тим, що ця загроза дійсно існує. Тому, поки що не змінюють свого звичного способу життя, зокрема, не посилюють профілактику захворюваності, не збільшують вимоги до харчування. Майже 50 відсотків опитаних нами криворіжців продовжують купувати продукти на ринках, в тому числі "стихійних", не прагнучи з'ясувати якість походження того чи іншого продовольчого товару, умови його вироблення. Основною причиною такого підходу, безумовно, є обмеженість фінансових можливостей, адже екологічно чисті продукти продаються в основному в фірмових крамницях за недоступними для більшості людей цінами. Тож люди практично добровільно (а іншого варіанту для збіднілих мешканців міста та України в цілому просто немає) нехтують своїм здоров'ям, аби забезпечити свої основні інстинкти, зокрема, інстинкт травлення. По-друге, контент - аналіз інформації про кримінальні справи в загальноміській газеті "Червоный гірник" тільки за останній рік (2000-й) свідчить про значне збільшення, порівняно з минулими роками, злочинів по підробці м'ясних, рибних та горілчано-лікерних виробів, випуску недоброякісної продукції, яка, на жаль, знаходить свого покупця. Безумовно, недбалість населення при закупівлі продуктів, яка зумовлюється не тільки фінансовою скрутою, але й низьким рівнем вимог до продавців, наносить чималих збитків здоров'ю людей. Кількість отруєнь недоброякісною продукцією, в тому числі грибами, досягла в Україні сотень тисяч. Така ситуація не може не викликати серйозну занепокоєність не тільки медичних працівників, але й екологів, соціологів, урядовців, усієї громадськості.

Серйозною проблемою сучасної соціоекологічної ситуації, на наш погляд, є поширення соціально залежних та небезпечних захворювань, таких як туберкульоз та гепатит. На жаль, саме ці хвороби обумовлюються як індивідуальними, так і соціальними та екологічними чинниками. Тільки в Кривому Розі за 2000 рік чисельність людей, які мають симптоматику цих хвороб, зросла проти минулого року в десятки разів. Це свідчить про те, що більшість людей практично не готова до адаптації в небезпечно оточуючому соціоекологічному середовищі. Люди не знайомі з

особливостями самозахисту від шкідливих для їх самопочуття і здоров'я чинників, що перешкоджає оперативному запобіганню їх руйнівного впливу.

Значних збитків фізичному, а також соціально-психологічному стану людей наносять природні та кліматичні катаклізми, які значно поширилися останнім часом на планеті й в окремих її регіонах. Наші спостереження за настроєм студентів (це, як правило, люди віком від 18 до 25 років) в періоди потепління, скажімо, серед зими до 12-14 градусів за Цельсієм, що мало місце в грудні 2000 року, наявно свідчить про те, що до 60 відсотків з них відчували не тільки головний біль, але й соціально-психологічний дискомфорт, який проявлявся у відчутті певного неспокою, стурбованості, а також схильності до конфліктності. В ці дні було помітне зниження креативної активності студентів. Безумовно, якщо природно - кліматичні парадокси, наприклад, такі як "весна серед зими" або "зима серед весни", в періоди яких відбуваються стрибки температури повітря 15 - 20 позицій, а також так звані "несприятливі дні" відчутно впливають на молодий організм, то цілком природним є їх негативний вплив і на людей середнього та похилого віку. Саме в такі періоди підвищується ризик захворювань серцево-судинної системи. Як свідчить статистика, в структурі смертності, яка в Україні в цілому і в Криворізькому регіоні зокрема, значно перевищує народжуваність, на першому місці залишаються саме захворювання органів кровообігу (2). На жаль, більшість людей (за результатами наших досліджень це приблизно 65 відсотків з тих, хто відчуває примхи природи та космічних енергій на власному самопочутті) не знає, як запобігти негативному впливові названих природно - кліматичних явищ на свій фізичний і психологічний стан, як пристосувати свою поведінку, ритм життєдіяльності до них. В цих ситуаціях вони покладаються на допомогу тільки медичних препаратів, що, звісна річ, не вирішує проблеми в цілому, лише нейтралізуючи фізичні негаразди на деякий час.

Таким чином, соціологічні дослідження дозволяють виокремити блок проблем, які пов'язуються з неспроможністю більшої частини населення великих індустріально-промислових регіонів динамічно і ефективно пристосовуватися до нестабільного природно-соціального середовища. Це проблеми фізичного здоров'я та соціально-психологічного самопочуття, які обумовлені економічними негараздами, зниженням матеріального рівня життя, атмосферними і кліматичними явищами, умовами життя, харчування, нераціональним використанням природних ресурсів, забрудненням повітря та водного басейну. Ці проблеми спричиняють негативні соціальні наслідки. Головним з них, на наш погляд, є відчуття тривоги, занепокоєності, стурбованості стосовно непередбачуваності подій завтрашнього дня. Невипадково кількість респондентів в Україні, які розділяють думку про те, що їм вистачає уміння жити в нових суспільних умовах, складає всього 10, 8% (1, с. 91). В Кривому Розі ця цифра складає приблизно 20%. Вважаємо, що ця розбіжність пов'язується з певною роботою органів регіонального самоврядування, завдяки якій була подолана криза неплатежів пенсій і заробітної платні працівникам держбюджетних організацій найшвидше, ніж в усіх

інших регіонах країни, а також із досить сталою звичкою людей до несприятливих екологічних умов. Тож, соціологічне бачення пошуку ефективних шляхів адаптації людей до сучасної соціоекологічної ситуації, а цього потребують майже 80% мешканців індустріально - промислових регіонів України (65% з них зовсім неадаптовані, а 15% - скоріше неадаптовані, ніж адаптовані), пов'язується, на наш погляд, із розвитком і становленням нового напрямку в соціологічній науці, який називається інвайронменталізм.

Об'єктом інвайронментальної соціології є глобальна біо-техно-соціосфера, а предметом, як зазначалось на першому Всесвітньому симпозиумі "Сучасний розвиток інвайронментальної соціології", який відбувся в Нідерландах в червні 1992 року - характер та особливості співіснування та сорозвитку соціуму та природи. Власне соціологи та екологи пов'язують становлення цієї парадигми в соціології зі здійсненням справжньої соціальної революції, яка змінить етичні настанови, систему цінностей і норм з метою подолання екологічної небезпеки, перед загрозою якої опинилося людство. Як зазначалося в доповіді "Здоров'я планети", яку було представлено вченими Міжнародного Інституту Джорджа Геллапа (Прінстон, США), основними завданнями інвайронментальної соціології є:

- визначення рейтингу стану екології як в світовому, національному, так і в регіональному масштабах;

- з'ясування видів екологічних проблем та їх впливу на соціально-психологічне самопочуття людей;

- дослідження причин екологічних проблем, які існують чи уможливлені в найближчому майбутньому;

- пошук ефективних шляхів вирішення національних та регіональних екологічних проблем.

Тому вважаємо, що інвайронментальні дослідження мають стати важливою складовою практичної діяльності соціологів Криворізького регіону як одного з найнебезпечніших в екологічному аспекті в Україні. У цій діяльності першочерговим своїм завданням вбачаємо накопичення і поширення об'єктивної інформації серед населення за допомогою мас-медіа про соціоекологічний стан довкілля та пов'язані з ним особливості соціально-психологічної адаптації людей, в пошуку яких знаходяться сьогодні мільйони людей не тільки України, але й земної планети в цілому.

Організація науково-дослідної екологічної роботи студентів педвузу

Н. В. Гнілуша

Криворізький державний педагогічний університет

В багатьох вищих навчальних закладах набуто позитивний досвід з організації та проведення науково-дослідної роботи студентів, яка екологічно спрямована. Роботи подібного плану мають не тільки велике науково-практичне значення, але й здійснюють вплив на формування екологічної культури студентів. Дослідження поняття "екологічна культура" дозволяє помітити, що воно включає в себе такі складові, як: екологічна свідомість, екологічні переконання, екологічний світогляд, наявність готовності до екологічної